

ЧАЙКОВСЬКИЙ**Петро Ілліч**

(1840 – 1893)

Музика Чайковського – прекрасна, соковита, яскрава, кольорова, розмаїта. Нею важко насититися, втамувати спрагу. Її можна слухати, як захопливу розповідь, її хочеться слухати знову й знову. Вона допомагає подолати будь-які труднощі, досягнути будь-якого бажаного стану.

В його творчості зустрічаються майже всі музичні жанри, та провідними були опера і симфонія. В музиці відобразились глибокі соціально-етичні конфлікти, породжені російськими реаліями. Підсилення трагізму стало особливо помітним у творах останніх років (особливо в опері "Пікова дама" та 6-й симфонії). Зміст музики Чайковського охоплює образи життя і розкриваються твори російської та світової літератури – О. Пушкіна, М. Гоголя, Шекспіра, Данте. Музика Чайковського виявляє глибокі зв'язки з творчістю Л. Толстого, Ф. Достоевського, І. Тургенєва, А. Чехова. В ній знайшли втілення глибокі процеси духовного життя, сумніви, відчай і прагнення до ідеалу.

Чайковський майже щороку жив в Україні в маєтку Низи на Харківщині, а 1878-1885 в с. Кам'янці і Браїлові на Поділлі. Тут постали його твори на українські сюжети чи такі, в яких використано українські народні мелодії: опери «Мазепа» (за О. Пушкіном) і «Черевички» («Коваль Вакула» за М. Гоголем), симфонії № 2 («Українська») та № 4, концерт для фортепіано з оркестром № 1, транскрипція фантазії «Козачок» **Даргомижського**

для фортепіано, пісні до російських перекладів Т. Шевченка і чимало ін. Чайковський зредагував видання церковних творів

Д. Бортнянського

в 10 томах (1882). 1890 року Чайковський відвідав

М. Лисенка

в Києві, де заздрісно слухав його оперу «Тарас Бульба».

Потяг до України та українського не був випадковим. Адже композитор походив з українського роду. Прадід композитора, Федір Опанасович Чайка, виходець з-під Кременчука, в ранзі козацького сотника брав участь у битві під Полтавою, де й помер від ран. Його син, Петро, народжений на Полтавщині (дід композитора), навчаючись в Києво-Могилянській академії, прийняв прізвище Чайковський. Проїшовши російсько-турецьку війну та відслуживши полковим лікарем, став городничим Слободського та Глазова В'ятської губернії, а 1785 року був приписаний до дворян Казанської губернії.

Батько композитора, Ілля Петрович, обіймав різні посади в Департаменті гірничих і соляних справ, проводив геологічні дослідження в Новгородській губернії, викладав у Гірничому корпусі. Мати композитора, Олександра Андріївна, уроджена Ассієр, народилась у сім'ї митного чиновника в Петербурзі, закінчила Училище жіночих сиріт, володіла фортепіано і вміла співати. 1833 року вона стала другою дружиною Іллі Петровича і народила від нього шестеро дітей, серед яких майбутній композитор був другим.

Та в 14-річному віці він залишився без матері, яка померла від холери. Чайковський бере на себе відповідальність за виховання молодших братів. За спогадами молодшого брата, Модеста, *«Наймудріший і найдосвідченіший педагог, найбільш любляча й ніжна мати не могла б нам замінити Петю»*.

Закінчив училище правознавства в Санкт-Петербурзі (1859), служив в міністерстві юстиції до 1863 року. Паралельно займався музикою в класах Російського музичного товариства, що було 1862 року перетворено в Петербурзьку консерваторію. В консерваторії вчився з класу композиції у **А.Г.Рубінштейна**. За роки навчання в консерваторії Чайковський написав ряд навчальних робіт, у тому числі квартет, п'єси для фортепіано. Закінчив консерваторію 1865 року, представивши на випускному іспиті кантату на текст оди Ф.Шіллера «Ода радості».

1866 року на запрошення Миколи Рубінштейна Чайковський переїхав до Москви викладати у щойно відкритій Московській консерваторії композицію, гармонію і теорію музики, інструментовку, серед його учнів був **Сергій Танєєв**. Чайковський брав активну участь у творчому житті Москви, тут він знайомиться з Львом Толстим, Олександром Островським (пізніше – автором лібрето до опери «Воевода»), а 1868 – з композиторами «Могутньої купки», які звернули його увагу на програмну музику. Серед творів цих років – 1-а симфонія та увертюра-фантазія «Ромео і Джульєтта», (1869).

Творчість Чайковського 1870-х років охоплює різні жанри – він пише опери «Опричник» і «Коваль Вакула», музику до драми Островського «Снігуронька», балет «Лебедине озеро», Другу і Третю симфонії, фантазію «Франческа да Ріміні», Перший фортепіанний концерт, Варіації на тему рококо для віолончелі з оркестром, три струнних квартети та інші.

1876 року Чайковський здійснив разом із братом Модестом подорож до Парижа. Сильне враження на Чайковського справила опера «Кармен» **Ж. Бізе**, прем'єра якої відбулася за рік до цього. На зворотному шляху брати відвідали Вагнерівський фестиваль у Байройті, де Чайковський особисто познайомився з

Ф. Лістом

і

Р. Вагнером

В липні 1877 року Чайковський імпульсивно одружився на колишній консерваторській студентці Антоніні Мілюковій, молодшій за нього на 8 років. Мілюкова надсилала композиторові листи і навіть погрожувала самогубством, якщо він відмовиться від зустрічі. Чайковський, який в той час працював над оперою «Євгеній Онегін», на відміну від героя своєї опери не відмовив своїй прихильниці. Проте вже у вересні композитор був розчарований у шлюбі й навіть сам збирався вчинити через це самогубство.

У жовтні Чайковський прийняв рішення про розлучення, він припиняє також роботу в Московській консерваторії та разом з братом Анатолієм вирушає до Швейцарії. Ця поїздка стала можливою завдяки допомозі прихильниці його таланту Надії фон Мекк, яка призначила йому щорічну стипендію у розмірі 6 000 рублів (еквівалент сучасних 54 000\$), за умови, однак, що вони ніколи не зустрінуться особисто. Спілкування Чайковського з фон Мекк відбувалося винятково через листування, 13-річна історія якого нараховує близько 1100 листів.

1878 року Чайковський закінчив «Євгенія Онегіна» та Четверту симфонію, якими сам композитор залишився задоволеним. «Я відчуваю сьогодні велику насолоду від усвідомлення, що я закінчив два великих твори, у яких, мені здається, я зробив крок уперед і значно».

Протягом наступних 14 років життя Чайковський постійно подорожував – як батьківщиною, так і за кордоном. В середині 1880-х він повертається до активної музично-суспільної діяльності. В 1885 його обирають директором Московського відділення російського музичного товариства. Музика Чайковського одержує популярність у Росії й за кордоном.

В цей час Чайковський починає займатися диригуванням і в 1887-1888 він здійснює перше європейське турне як диригент. Концертні поїздки зміцнили творчі й дружні зв'язки Чайковського з західноєвропейськими музикантами, серед яких **Ганс фон Бюлов, Едвард Гріг, Антонін Дворжак, Густав Малер, Артур Нікіш, Каміль Сен-Санс** та інші. Навесні 1891 року Чайковський диригував власними творами у Нью-Йорку, Балтіморі й Філадельфії з надзвичайним успіхом.

Останні роки життя музикант живе в Клину у Підмосков'ї, де зараз розташовано його меморіальний музей. 16 жовтня 1893 р. він успішно диригував на прем'єрі своєї симфонії в Петербурзі, а через 9 днів раптово помер.

Опери

Воєвода (1868)

Ундіна (1869)

Опричник (1872)

Євгеній Онегін (1878)

Орлеанська діва (1879)

Мазепа (1883)

Черевички (1885)

Чародійка (1887)

Пікова дама (1891)

Іоланта (1891)

Балети

Лебедине озеро (1876)

Спляча красуня (1889)

Лускунчик (1892)

Для Симфонічного оркестру

«Гроза», увертюра до драми (1864)

Симфонія № 1 «Зимові мрії» (1866)

«Фатум», симфонічна фантазія (1868)

Симфонія № 2 ("українська")(1872)

Симфонія № 3 (1875)

«Франческа да Ріміні», симфонічна фантазія (1876)

Симфонія № 4 (1878)

Урочиста увертюра (1880)

«Ромео і Джульєтта», увертюра-фантазія (1880)

«Манфред», симфонія (1885)

Симфонія № 5 (1888)

Симфонія № 6 (1893)

Концерти для інструментів з оркестром

Концерт № 1 для фортепіано з оркестром (1875)

Концерт № 2 для фортепіано з оркестром (1880)

Концерт № 3 для фортепіано з оркестром (1893)

Варіації на тему "Рококо" для віолончелі з оркестром (1877)

Концерт для скрипки з оркестром (1878)

Хорова музика

Літургія святого Іоанна Златоуста (1878)

та інші духовні твори

Твори для фортепіано

«Пори року», 12 характеристичних картин (1876)

Дитячий альбом, 24 легкі п'єси (1878)

Велика Соната

103 романси різних жанрів